

Nebýt trestajících bohů, civilizace by vypadala jinak

Experimenty religionistů ukazují, že první velké civilizace mohly vznikat i díky strachu lidí z bohů dohlížejících na morálku společnosti.

Dnes už nad tím nijak nepřemýšlíme, zdá se to být automatické. V obchodě si vybereme potravinu, směníme ji na pokladně za peníze a doma ji sníme. Nikoho už nenapadne přemýšlet nad tím, že by to nemuselo být bezpečné, že by nás prodejce mohl chtít podvést nebo nám ublížit. Společnost si za tisíciletí existence vytvořila důmyslné mechanismy, které spolupráci mezi anonymními jedinci zajišťují, takže dnes už nám to nepřijde nijak zvláštní. Jak je to ale možné? To svojí prací zkoumají religionisté z filozofické fakulty sdružení v laboratoři označované akronymem LEVYNA.

Před nedávkem jim v časopisu Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences vyšel článek, který je důležitou částí skládačky. Popisuje výsledky experimentu, při kterém se na 15 různých společnostech z nejrůznějších koutů světa žijících způsobem, který je do jisté míry blízký starým civilizacím, sledovalo, jaký vliv má na jejich rozhodování a míru spolupráce to, v jaké věří bohy. „Vybrali jsme společnosti, ve kterých byla zastoupena víra v bohy, kteří jsou vševědoucí a trestají nemorální lidské skutky, i víra v bohy, které lidé uctívají, ale oni se o ně a jejich činy významně nezajímají,“ přibližuje hlavní autor textu Martin Lang.

Na výzkumu pracoval ještě jako postdok na americkém Harvardu. Článek je jedním z výstupů šestiletého kanadského projektu, na kterém se podíleli badatelé z nejrůznějších odborností a států. Obdobný tým už informace o výzkumu publikoval před třemi lety dokonce v časopisu Nature. Tehdy ale pracoval jen se zlomkem aktuálního počtu účastníků experimentu a pouze jedním typem ekonomické hry.

Protože se vědci obrací k prvopočátkům formování lidských společností, zkoumali záměrně společnosti, které fungují daleko tradičněji než například běžní Češi. Ve studii, která má nakonec přes 2200 účastníků, se tak objevují například příslušníci tanzanského kmene Hadza, kteří se žijí sběrem a lovem. Experiment podstoupili také lidé z ostrova Mauricius nebo různí zemědělci, pastevci či skupiny, které se žijí obhospodařováním půdy po vypálených pralesích.

Hra s kostkou odhalí podvodníky

Účastníci experimentu hráli hru s kostkou s černými a bílými stranami a mincemi. Měli si přitom sami určit, která barva označí peníze, které si sami nechají, a která určí, kolik dostane jiná osoba. Poté házeli kostkou a peníze rozdělovali mezi sebe a jiné osoby, kterými byli buď souvěrci z místní vesnice, souvěrci z jiné vesnice, či lidé odjinud věřící v jiné bohy.

„Svá pravidla nám dopředu neřekli, takže jsme nemohli zjistit, zda konkrétní člověk podvádí, což určitě mohl. Pokud

ale peníze dělili na základě hodů kostkou, věděli jsme, že díky pravděpodobnosti by mělo být rozložení mincí rovnoměrné. Odchylky od pravděpodobnostního rozložení v celých populacích jsme se pak snažili vysvětlit vírou v moralizující bohy,“ vysvětluje Lang.

Z výsledků plyne, že právě lidé, na které podle jejich víry dohlíží trestající bůh, podváděli ve svůj prospěch či prospěch blízké komunity méně než lidé nevěřící či vyznávající nezaangažované božstvo. Stejný výsledek se ukázal i v druhé ekonomické hře, kde měli lidé za úkol pouze rozdělit přidělené peníze podle vlastních preferencí. I tam se lidé věřící v moralizující bohy dělili s anonymními souvěrci ze vzdálené vesnice daleko férověji. Dělit se víc o zdroje s anonymními a vzdálenými souvěrci přitom podle vědců odkazuje k větší ochotě spolupracovat s větším okruhem lidí, což by měl být základ pro vznik větších společenství.

Převedeno na dnešní realitu, lidstvo vymyslelo důmyslný způsob zajištění kooperace, ve kterém se každý může spolehnout třeba na to, že jídlo, které si koupíme v obchodě, bude v pořádku. A pokud ne, existují i autority, které se postarají o potrestání toho, kdo jídlo znehodnotil. Jen už to dnes nejsou bohové, ale úřady nebo policie.

Moralizující bohové sílí a sílí

Výzkum je jedním z mnoha příspěvků, které se snaží vysvětlit rozvoj lidské civilizace. Problém je ale v tom, že na historický vývoj se často usuzuje z chování dnešních lidí, protože z archeologických dat se těžko vyvozuje, v co lidé věřili. V neolitu si zkrátka nikdo písemnou evidenci vývoje nevedl. Badatelé tak na rozvoj náboženství vyznačujících se trestajícími bohy usuzují z toho, že právě v tomto období dvanácti až pěti tisíc let před naším letopočtem se začalo šířit masivně zemědělství a vznikaly první velké civilizace, ve kterých bylo potřeba zajistit spolupráci i mezi lidmi, kteří se vzájemně neznali a potkávali se pouze výjimečně.

„Společnosti věřící v moralizujícího boha se postupem času stávaly většími a silnějšími. Ostatní společnosti si buď podmanily, nebo ostatní jejich styl života a víru někdy i podvědomě kopírovaly, protože viděly, že to vede k úspěchu,“ naznačuje Radek Kundt, vedoucí laboratoře LEVYNA.

Společně s Martinem Langem, který už se natrvalo vrátil ze Spojených států domů do Česka, plánují roli náboženství v lidské evoluci dále zkoumat. Chtějí se zaměřit především na roli náboženství a nákladných rituálů v meziskupinovém konfliktu, což by mohlo pomoci porozumět některým problémům dnešního světa.

